

Konya'nın Ilgın İlçesine Bağlı Beykonak ve Mahmuthisar Yörelere Ait Düz Dokuma Örnekleri ve Motif Özellikleri

Motif Samples and Properties of Flatweaves Belonging to Beykonak and Mahmuthisar Regions of Konya-Ilgın District

Mustafa YILDIRIM*

ÖZET

Düz dokuma yaygılar, Konya'nın birçok yöresinde dokunduğu gibi Beykonak ve Mahmuthisar yörelerinde de dokunmaktaydı. Yapmış olduğumuz alan araştırmamızda, bu iki yöreyi inceleyip, çeşitli dokuma türleri ve dokuma tezgahı kalıntıları elde ettik. Beykonak kasabasında açılmış olan kültür evinde sergilenen dokuma türlerinden örnekler aldık. Tezgah (ıstar) kalıntılarını da evlerden fotoğraflayarak çalışmamıza kattık. Mahmuthisar Köyünde ise, evlerde yapmış olduğumuz çalışmalar sonucu elde ettiğimiz örnekleri fotoğraflayıp belgeledik. Bu çalışmamızda, teknik olarak kilim ve cicim diye adlandırdığımız örnekleri kataloglayıp, değerlendirmesini yaptık.

ANAHTAR KELİMELER

Beykonak, Mahmuthisar, dokuma, kilim, cicim.

ABSTRACT

Flatweaves, often touched in the province of Konya. These fabrics were made in regions of Mahmuthisar and Beykonak. We have done the research, analyzed the two local area. We have reached a variety of types of weaving. we obtained weaving tools. We have examples on display at the museum was opened in the town of Beykonak. In this study we have achieved by visiting homes weaving tools. We've had examples of houses in the village of Mahmuthisar. we have considered examples of rug and cicim. we have written catalog and the result.

KEY WORDS

Beykonak, Mahmuthisar, rug, kilim, cicim.

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Ün., İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanatları Tarihi Öğretim Üyesi, yildmustafa@gmail.com

I. GİRİŞ

I.1. BEYKONAK: Beykonak, Konya İli'nin Ilgın İlçesi'ne bağlı bir kasabadır. Ilgın ile Kadınhanı arasında yer alan Beykonak, ilçeye 16 km. uzaklıktadır. Beykonak Kasabası'nın 1961 yılına kadar adı *Mahmuthisartekkesi* idi. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra yerel adlardaki Türkçeleştirme hareketi içerisinde adı değiştirilerek *Beykonak* olmuştur. İlk adı kültürel ve toplumsal varlığı kanıtlanmış Dediği Sultan'dan ve onun Tekke'sinden gelmekteydi (Aydoğdu 1994: 11). Dediği Sultan Tekkesi, Kasabanın güneydoğusunda bulunan bir tepenin yamaçında yer alır. Dediği Sultan, XIII. yüzyılda yaşamış olup Hacı Bektaş Veli'nin amcasının oğludur (Özönder 1990: 123). Seyyid Harun Veli ile muasır olup cenaze namazını da Dediği Sultan kıldırmıştır (Abdulkerim b. Şeyh Musa 1970: 46). Dediği Sultan adına bir de menâkıbnâme bulunmaktadır (Odabaşı 1998: 365). Dediği Sultan Tekkesi konusunda çeşitli yayınlar da yapılmıştır (Oral 1956: 43; Tuncer 1977: 53; Bakırer-Faroqhi 1978: 447; Çaycı-Ürekli 2003:359).

I.2. MAHMUTHİSAR : Ilgın'ın 15 km. güneydoğusunda yer alan köyün, kuruluş tarihi ile ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ama Beykonak'tan daha eski bir yerleşim bölgesi olduğu bilinmektedir (Bahar 1995: 153). Beykonak kasabası eskiden Mahmuthisar'ın yaylasıydı (Komisyon 2001: 186). Şimdi ise aralarındaki mesafe kapanmış olmasına rağmen ayrı ayrı isimlerle anılmayı sürdürmektedirler.

I. 3. BEYKONAK YÖRESİNDE KULLANILAN DOKUMA ARAÇLARI

Tarak ve makas

Istar

II. BEYKONAK VE MAHMUTHİSAR YÖRELERİNE AİT DÜZ DOKUMA ÖRNEKLERİ

Örnek No: 1

Yöresi: Beykonak

Ölçüsü: 150x60 cm.

Dönemi: XX. Yüzyıl başı

Malzeme: Yün-pamuk

Teknik: Cicim teknikli çuval (denk)

Renk: Kırmızı, beyaz, bordo, sarı, turuncu, yeşil ve gri renkler kullanılmıştır.

Tanım: Kompozisyonu yatay kuşaklardan oluşturulmuş olan orta boy çuvalın, her bir kuşağında aynı motif farklı renklerde tekrar etmiştir. Bunlar, "bereket", "akrep", "kurbağacık", "çakmak", "tarak" ve geometrik stilize motifler olarak sıralanmışlardır. Yörede "denk" denilen bu küçük çuvalar, içi tahılla doldurulduğu zaman bir kişi tarafından taşıyabileceği ağırlıkta olur.

Örnek No: 2

Yöresi: Beykonak

Ölçüsü: 150x60 cm.

Dönemi: XX. Yüzyıl başı

Malzeme: Yün-pamuk

Teknik: Cicim teknikli çuval (denk)

Renk: Sarı, kırmızı, beyaz ve siyah renkler kullanılmıştır.

Tanım: Bu çuvalın kompozisyonunda, merkezde geniş bir kuşak ve bu kuşağın sağında ve solunda üçer adet daha dar kuşak yer almaktadır. Merkez kuşakta, “elibeline”, “bukağı” ve “gülbezekler” yer alırken aynı kuşaktan dışa taşmış olan “eli belinde” motifleri simetrik olarak uzanır. Yan kuşaklarda ise yine birbirine simetrik “gül”, aynı zamanda “eli belinde” ve “bereket” motifleri yer almaktadır. Bir insanın taşıyabileceği ebatlarda dokunmuş olan orta boy bir çuval örneğidir. Cicim tekniğinde kabartma motif uygulaması yapılmıştır.

Örnek No: 3

Yöresi: Beykonak

Ölçüsü: 3x1.5 m.

Dönemi: XX. Yüzyıl başı

Malzeme: Yün-pamuk

Teknik: İlikli kilim

Renk: Kırmızı, beyaz, gri, yeşil ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Tanım: Uzun kenarlarında bir kuşak ve kısa kenarlarında iki kuşak bulunan kilimin zemininde sekiz tam iki de yarım eşkenar dörtgen yer almaktadır. Uzun kuşaklarda simetrik “koçbaşı” yer alırken, kısa kuşaklarda “elibeline” motifleri yer almaktadır. Merkezdeki eşkenar dörtgenlerin dış tarafları kancalarla nihayetlenirken iç kısımlarında “bereket” ve “çakmak” motifleri izlenmektedir. Eşkenar dörtgenler ve uzun kuşaklar arasında da üçgen alanlarda “elibeline” ve “bereket” motifleri yer almaktadır. Bu kilim yer yaygısı olarak kullanılan örneklerden bir tanesidir.

Örnek No: 4

Yöresi: Beykonak

Ölçüsü: 4x1.4 m.

Dönemi: XX. Yüzyıl başı

Malzeme: Yün-pamuk

Teknik: İlikli kilim

Renk: Kırmızı, beyaz, turuncu, yeşil, mavi ve siyah renkler kullanılmıştır.

Tanım: Çevresinde tek kenar kuşağı ve zemininde üç yatay kuşak olan kilim, dört bölümden oluşur. Her bölümün içinde de eşkenar dörtgenler yer almaktadır. Kuşakların hepsinde “elti eltiye küstü” ve “uçankuş” motifleri görülmektedir. Eşkenar dörtgenlerin içinde “umay”, çevresinde ise “kurtağzlı stilize” motifler işlenmiştir. Bu kilim, ölçülerinden de anlaşılacağı gibi yolluk türü bir dokumadır.

Örnek No: 5

Yöresi: Mahmuthisar

Ölçüsü: 2x1.2 m.

Dönemi: XX. Yüzyıl başı

Malzeme: Yün

Teknik: İlikli kilim seccade

Renk: Siyah, sarı, beyaz ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

Tanım: Çevresinde geniş bir kenar kuşağı bulunan seccade, mihraplı olarak dokunmuştur. Kuşakta “bereket”, merkezde ise “lale” motifleri dikkat çekmektedir. Genel kompozisyon itibari ile mihraplı kısım Konya’nın Kavak yöresi seccadeleri gibi kademelidir. “Lale” motifi ise yine Konya’nın Ladik Yöresindeki seccadelerde olduğu gibidir. Dolayısı ile Mahmuthisar yöresinde dokunan bu kilim, diğer iki yöreden etkilenmiştir. Namaz kılmak için kullanılan yer yaygılarından olan seccade, Konya’nın çeşitli yörelerinde dokunan kilim seccadelerden etkilenerek dokunmuştur.

Örnek No: 6

Yöresi: Mahmuthisar

Ölçüsü: 2x1.5 m.

Dönemi: XX. Yüzyıl başı

Malzeme: Yün

Teknik: Cicim teknikli seccade

Renk:Sarı, kırmızı, siyah ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Tanım: Uzun kenarında iki ve kısa kenarında tek kuşağın yer aldığı seccadenin merkezinde yön bildiren kademeli bir kompozisyon yer almaktadır. Çevresinde ve zemini de bol "bereket" motifi işlenmiştir. Benzer kompozisyonlu seccadeler Konya'nın Karapınar yöresinde de çok dokunmaktadır. Bu örnek ya Karapınardan Mahmuthisar'a gelmiştir ya da etkilenme sonucu Mahmuthisar yöresinde dokunmuştur.

Örnek No: 7

Yöresi: Beykonak

Ölçüsü: 150x50 cm.

Dönemi:XX. Yüzyıl başı

Malzeme: Yün

Teknik: Düz dokuma üzerine cicim tekniğiyle oluşturulmuş motifler

Renk: Sarı, kırmızı, beyaz ve siyah renkler kullanılmıştır.

Tanım: Heybenin gözlerinde 12+12 adet ve omuzluk kısmında da 9 adet olmak üzere toplam 33 adet kuşağı vardır. Gözlerdeki motifler aynı olmakla birlikte simetrik değildir. Sırayla “çakmak”, “zikzak”, “tarak”, “beştaş”, “bereket”, “kurbağacık”, ve “pıtrak” motifleri yer almaktadır. Heybenin gözlerini birbirine bağlayan ara bölümde ortadan bir açıklık bırakılarak insanların da kafasından geçirip yanları omzuna ve göğsüne gelecek şekilde kullanması sağlanmıştır. Bu omuzluk bölümünde “zikzak” ve “çakmak” motifleri peşpeşe kuşaklar üzerine işlenmiştir. Bu heybenin her iki gözü de uç kısımlarının katlanıp çevrilmesi ve kenarlarının dikilmesi ile elde edilmiştir.

Örnek No:8

Yöresi: Beykonak

Ölçüsü:50x30 cm.

Dönemi: XX. Yüzyıl başı

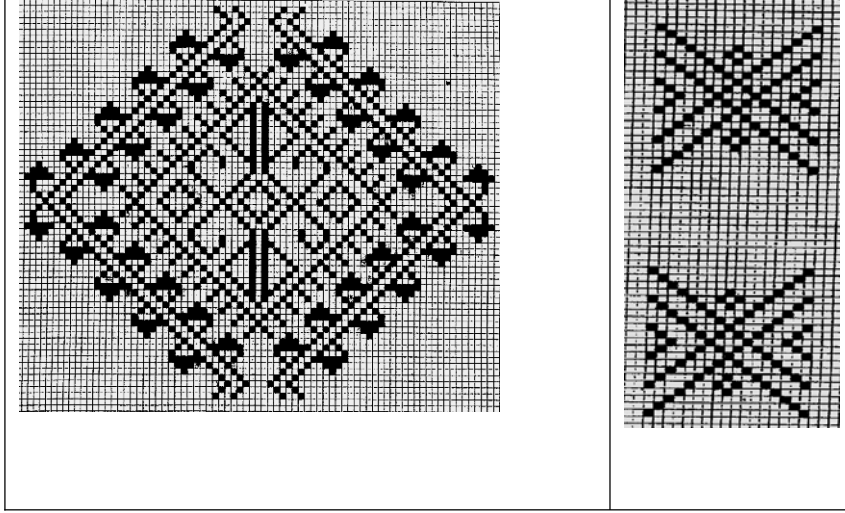
Malzeme: Yün-pamuk

Teknik: Cicim teknikli çanta

Renk: Sarı, kırmızı, beyaz ve siyah renkler kullanılmıştır.

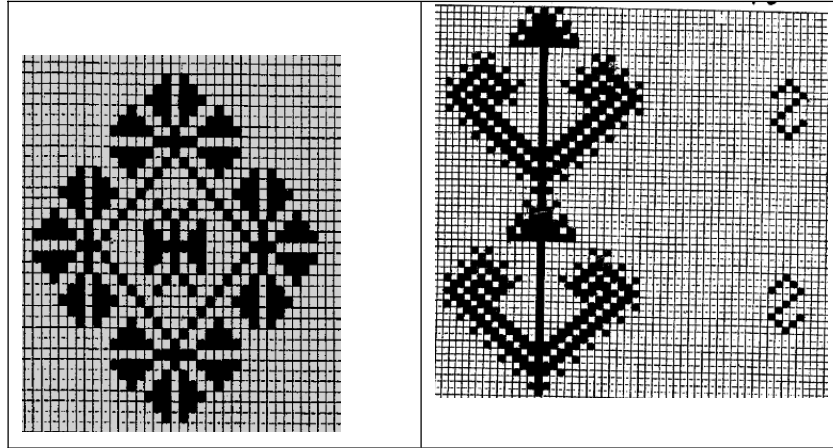
Tanım: Yatay ve geniş kuşaklardan oluşan çantanın üzerinde “kurbağacık”, “pıtrak” ve stilize geometrik desen izlenmektedir. Ağız kısmında örgülü ipi olan çanta yörede bol miktarda bulunmaktadır. Bu örnek ortasından katlanarak ve kenarlarından dikilerek elde edilmiştir.

III. ÇİZİMLER

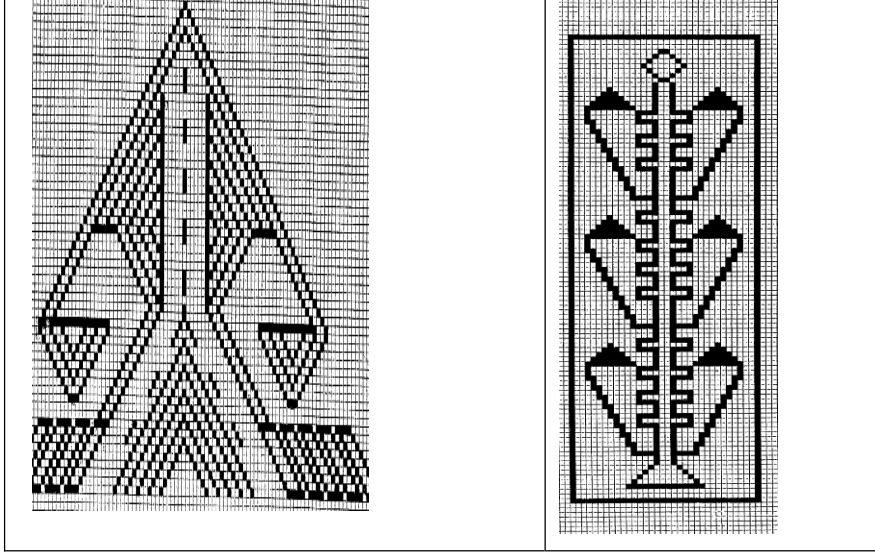

Çizim: 1 (Eşkenar dörtgen)

Çizim: 2 (Bukağı)

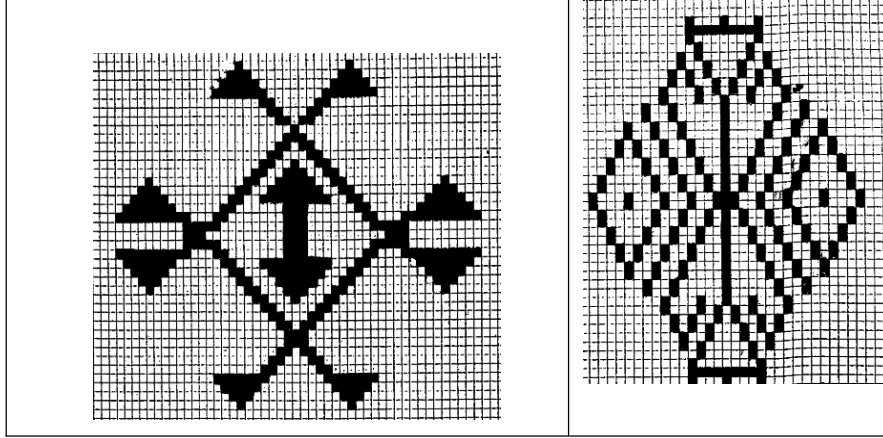

Çizim: 3(Kurtağızlı eşkenar dörtgen) Çizim: 4 (hayatağacı)

Çizim: 5 (Elibeline)

Çizim: 6 (Hayatağacı)

Çizim:7 (Kurtağzı)

Çizim:8 (Bereket)

IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Biz bu çalışmamızda, Beykonak yöresine ait iki adet çuval (denk), bir adet yer yaygısı kilim, bir adet yolluk türü kilim, bir adet heybe ve bir adet çanta örneği verirken, Mahmuthisar yöresinden de iki adet seccade örneği verdik. Bu yörelerde 1970 li yıllara kadar dokumalar halkın kendi ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak dokunmasına rağmen günümüzde hazır halı-kilim kullanılmasından dolayı dokuma faaliyetleri görülmemektedir. Evlere yapmış olduğumuz ziyaretlerde gördüğümüz dokuma ıstarı (tezgâh) ve dokuma araç-gereçlerini fotoğraflayıp giriş bölümünde verdik. Her.iki beldede de dokuma araç-gereçleri evlerin bir köşesine atılmış durumda ve kullanılmamaktadır. XX. Yüzyılın başı olarak tarihlendirebileceğimiz birçok dokuma türüne rastlanılmıştır. Bunlar, halı, kilim, düzdokuma cicim ve zili teknikli orta boy çuval (yöresel ifadesi; “denk”), heybe ve çantlardır.

İncelenen örneklerin motifleri (yanış, yangış, örge) geleneksel Türk motiflerini temsil etmektedir. Bütün yörelerden örnekler vererek bir analogi yapmak yerine Gümüşhane Kelkit yöresi düz dokuma heybe örnekleri ile bir karşılaştırma yaparak motif benzerlikleri üzerinde durulmuştur. ©

Fot.1 (Beykonak Yöresi)

Fot.2 (Zühal Baylan'dan Kelkit Yöresi)

Fot.3 (Beykonak Yöresi)

Fot.4 (Zühal Baylan'dan Kelkit Yöresi)

Fot.5 (Beykonak Yöresi)

Fot.6 (Zühal Baylan'dan Kelkit Yöresi)

Fot.7 (Mahmuthisar Yöresi)

Fot.8 (Zühal Baylan'dan Kelkit Yöresi)

Beykonak ve Mahmuthisar yörelerinde kullanılan diğer motifler ise şunlardır:

Fot. 9 Bereket, tarak, kurbağacık

Fot. 10 Kurbağacık, çakmak

Fot.11 Tarak, bereket

Fot.12 Uçankuş, çakmak

Fot.13 Tarak, bereket

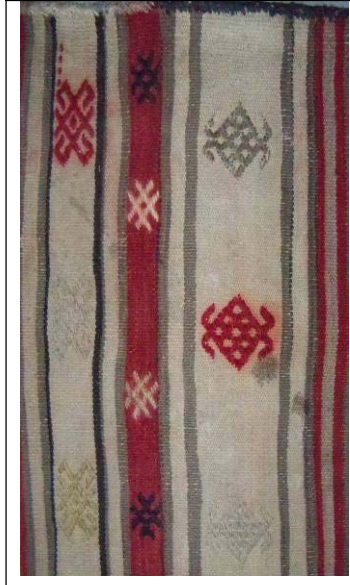
Fot.14 Uçankuş, hayat ağacı

Fot.15 Çakmak, kurbağacık

Fot.16 Kuş

Fot.17 Bereket

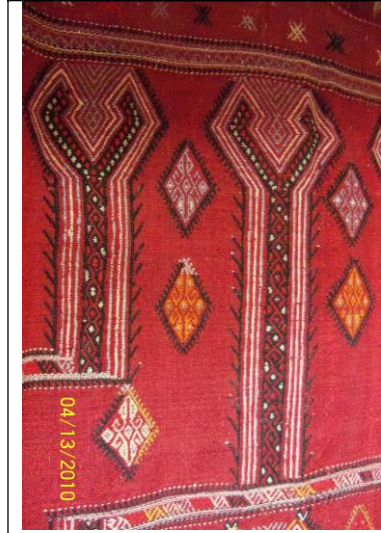
Fot.18 Bukağı, göz

Fot.19 Mihraplı

Fot.20 Lale

Fot.21 Duaeden el

Fot.22 Bereket

Fot.23 Hayatağacı

Fot.24 Elibeline

KAYNAKLAR

- Abdulkerim b. Şeyh Musa (1970), *Makamatı Seyyid Harun Veli*, Konya.
- ACAR, Belkıs (1982), *Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Türk Düz Dokuma Yaygıları*, İstanbul.
- AKBİL, Fatma (1997), "Bergama Dokumaları Cicim-Sili", *Türkiyemiz*, S. 21, İstanbul, s. 14-18.
- ALDOĞAN, Ayşen (1994), "Türk Kilim Sanatı", *Sanat Dünyamız*, S.29, İstanbul, s.13-15.
- AYDOĞDU, Dünder, *Beykonaklım*, İzmir.
- BAHAR, Hasan (1995), "İlgın Çevresi Höyükleri", *Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü XIII. Araştırma Sonuçları Sempozyumu*, C. 1, Ankara, s.153-185.
- BAKİNER, Ömür - FAROQHİ, Suraiya (1978), "Dediği Dede ve Tekkesi", *Belleten*, S. XXXIX, Ankara, s. 447-471.
- BOZKURT, Nebi (2002), "Kilim" *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara, s.3 -5.
- ÇAYCI, Ahmet - ÜREKLİ, Bayram (2003), "Dediği Sultan Haziresi Mezar Taşları", *S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Konya, s. 359 - 401.
- DENİZ, Bekir (1994), "Anadolu Türk Dokuma Sanatında Cicim", *Sanat Tarihi Dergisi*, C. VII, İzmir, s.67-73.
- Komisyon (2001), *Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle İlgın, İlgın*.
- ODABAŞI, Safa (1998), "Dediği Sultan Manâkıbnâmesi'nin Konyalı Seyyid Mustafa Rüşdi Tarafından Yapılan Manzum Tercümesi", *Yeni İpek Yolu*, S. 1, Konya, s. 365-403.
- ORAL, M. Zeki (1956), "Turgutoğulları Eserleri Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. III, Ankara, s. 43-49.
- Özönder, Hasan (1990), *Konya Velileri*, Konya.
- Temel Türkçe Sözlük (1980), *İnkılap ve Aka Yayınları*, İstanbul, s.189.
- TUNCER, O. Cezmi (1977), "Konya-İlgın-Beykonak Köyü Dediği Mahmut Sultan Mescidi", *Millî Kültür dergisi*, S.IX, Ankara, s.53-56.
- Türkçe Sözlük (1988), *Türk Dil Kurumu*, Ankara, s.638.
- ÜRER, Harun (1997), *Emirdağ Yöresi Düz Dokuma Yaygıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.